

فصلنامه تخصصی اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی

دوره سوم، سال سوم، شماره سوم و چهارم، پاییز - زمستان ۱۳۹۷ [انتشار: پاییز ۱۳۹۹]

سرمسخر: اندر نگاهداشت جانب اهل وفا • تلفظ صامت‌های عربی «ض» و «ظ» در زبان فارسی / علی‌اشرف صادقی • درباره تاریخ تألیف نزهة المجالس جمال‌الدین خلیل شروانی و نمونه خط شمس‌الدین جونی اول / عبداللّٰه شیخ‌الحکامی • رباعیات خیتام، بررسی دستنویس محمد قوام / سید علی میرافشلی / نسخه‌های تازه‌یافت از معدن‌الذکر در مجارستان / عارف نوشاهی • اشعار کافی ظفر در سفینه صائب / محسن ذاکر‌الحسنی «پوند» • ابیاتی نویافته از آخرین نامه ابوشکور بلخی / سید محمدحسین حکیم • شهید بلخی، شاعر و فیلسوف هم‌عصر رازی / فرانسوا بلوا، ترجمه: میرسالار رضوی • یادگار تصویری چاپ سنگی زیارت کربلای معلى / علی بودری • دگرگونی دو وزن دوری‌شده، بررسی تاریخی و تحلیل موسیقایی / بهرام بنائی • معرفی و تصحیح فرسنامه‌ای کهن / یاسین اسماعیلی • ترجمه‌ای کهن از قصیده نوبه ابوالفتح بستی / فاطمه شاملو • مجله مولانا رومی (جلد ۲۰، ۲۱) / مجالدین کیوانی • شعر تغزلی فارسی در دوران کلاسیک، ۸۰۰-۱۵۰۰: غزل، قصیده و رباعی / مجالدین کیوانی • دستور الملوک میرزا رفیعا با ملاحظاتی درباره دو متن مشابه آن / علی صفری آق‌قلعه • نگاهی به فرهنگنامه توصیفی پزشکی در شعر کهن فارسی / اکبر حیدرانی • نگاهی به تصحیح خلاصه الاشعار و زیادة الافکار (بخش قزوین، گیلان و دارلرز و نوا) / مرتضی موسوی • نقد و بررسی دیوان اشعار شهاب‌الدین عمیق بخارایی / محسن شریفی صحنی • مروری بر کتاب ان‌لئون در عرصه علم و سیاست / هدیه رهبری • ریشه‌شناس چه می‌کند؟ (۵) / ستایش دشتی • آثار پیکوی ابراهیم افندی / نصرالله صالحی • چند نکته درباره ابوعلی تیرانی (تیرانی) / اکبر نعمی • ابوعلی تیرانی، صاحب کتاب المصداور / سید احمدرضا قائم‌مقامی • عبید با عبید زاکانی، درنگی بر اشعار منسوب به عبید در مجموعه لطایف و سفینه ظرایف / فرنام حقیقی • خودنقادی، ذیلی بر مقاله پیشین نگارنده / محسن شریفی صحنی

فهرست

سر سخن

اندر نگاهداشت جانب اهل وفا..... ۴-۳

جستار

تلفظ صامت‌های عربی «ض» و «ظ» در زبان فارسی / علی‌اشرف صادقی..... ۱۲-۵
 درباره تاریخ تألیف نزهة المجالس جمال‌الدین [خلیل شروانی و نمونه خط شمس‌الدین
 جوینی اول / عمادالدین شیخ‌الحکمایی..... ۱۵-۱۳
 رباعیات خیتام، بررسی دستنویس محمد قوام / سیدعلی میرافضلی..... ۲۲-۱۶
 نسخه‌ای تازه یافت از معدن الدرر در مجارستان / عارف نوشاهی..... ۲۶-۲۳
 اشعار کافی ظفر در سفینه صائب / محسن ذاکر الحسینی «پرنده»..... ۲۸-۲۷
 ابیاتی نویافته از آخرین نامه ابوشکور بلخی / سید محمدحسین حکیم..... ۳۲-۲۹
 شهید بلخی، شاعر و فیلسوف هم عصر رازی / فرانسوا دیلو؛ ترجمه: میرسالار رضوی..... ۳۹-۳۳
 یادگار تصویری چاپ سنگی زیارت کربلای معلی / علی بوذری..... ۴۵-۴۰
 دگرگونی دو وزن دوری شده، بررسی تاریخی و تحلیل موسیقایی / بهراد بنائی..... ۵۸-۴۶
 معرفی و تصحیح فرسنامه‌ای کهن / یاسین اسماعیلی..... ۷۱-۵۹
 ترجمه‌ای کهن از قصیده نونیه ابوالفتح بستی / فاطمه شاملو..... ۸۲-۷۲

نقد و بررسی

مجله مولانا رومی (جلد نهم، ۲۰۲۰م) / مجتالدین کیوانی..... ۸۸-۸۳
 شعر تغزلی فارسی در دوران کلاسیک، ۸۰۰-۱۵۰۰: غزل، قصیده و رباعی / مجتالدین کیوانی..... ۹۴-۸۹
 دستور الملوک میرزا رفیعاً با ملاحظاتی درباره دو متن مشابه آن / علی صفری آق‌قلعه..... ۱۰۹-۹۵
 نگاهی به فرهنگنامه توصیفی پزشکی در شعر کهن فارسی / اکبر حیدریان..... ۱۱۶-۱۱۰
 نگاهی به تصحیح خلاصه الاشعار و زیادة الافکار (بخش قزوین، گیلان و دارالمرز و نواحی آن) / مرتضی موسوی.....
 نقد و بررسی دیوان اشعار شهاب‌الدین عمیق بخارایی / محسن شریفی صحرایی..... ۱۳۴-۱۲۹
 مروری بر کتاب ان‌لمتون در عرصه علم و سیاست / هدیه رهبری..... ۱۳۶-۱۳۵

پژوهش‌های وابسته

ریشه شناس چه می‌کند؟ (۵) / ستایش دشتی..... ۱۴۱-۱۳۷

ایران «متون و منابع عثمانی» (۲۰)

آثار پیجوی ابراهیم افندی / نصرالله صالحی..... ۱۴۴-۱۴۲

درباره نوسازی پشین

چند نکته درباره ابوعلی تیزانی (تیزانی) / اکبر نحوی..... ۱۴۷-۱۴۵
 ابوعلی تیزانی، صاحب کتاب المصاادر / سیداحمد رضا قائم مقامی..... ۱۵۰-۱۴۸
 عبید یا عبید زاکانی، درنگی بر اشعار منسوب به عبید در مجموعه لطایف و سفینه ظرایف /
 فرزاد حقیقی..... ۱۶۲-۱۵۱
 خودانتقادی، ذیلی بر مقاله پیشین نگارنده / محسن شریفی صحرایی..... ۱۶۴-۱۶۳

بسم الله الرحمن الرحيم

۸۴ - ۸۵

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح
 متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی
 دوره سوم، سال سوم، شماره سوم و چهارم
 پاییز - زمستان ۱۳۹۷ [انتشار: پاییز ۱۳۹۹]

صاحب امتیاز:

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب

مدیر مسئول و سردبیر: اکبر ایرانی

معاون سردبیر: مسعود راستی‌پور

مدیر داخلی: یونس تسلیمی پاک

طراح جلد: محمود خانی

چاپ دیجیتال: میراث

نشانی مجله:

تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان دانشگاه و
 ابوریحان، ساختمان فروردین، شماره ۱۱۸۲، طبقه دوم.

شناسه پستی: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲

دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

www.mirasmaktoob.ir

gozaresh@mirasmaktoob.ir

بها: ۲۵۰,۰۰۰ ریال

روی جلد: شاهنامه فردوسی، نسخه تهیه شده برای
 ابراهیم میرزا تیموری، بی تا [میان ۸۱۷ - ۸۳۸ ق.]،
 به نشانی MS. Ouseley Add. 176-017r در کتابخانه بادلین.

تصویر خط بسمله

از نسخه کتابخانه John Rylands

یادگار تصویری چاپ سنگی زیارت کربلای معلی

علی بوذری

استادیار دانشگاه هنر
a.boozari@art.ac.ir

مقدمه

زیارت‌نامه‌ها و گواهی‌نامه‌های مصوّز اوراقی هستند که از دیر باز در اماکن متبرکه و زیارتگاه‌ها، برای یادگاری یا به‌عنوان گواهی‌نامه زیارت، فروخته می‌شده‌اند. پس از ورود صنعت چاپ به ایران در سال ۱۲۳۳ ق/ ۱۸۱۸ م، در کنار چاپ کتاب، تک‌برگ‌هایی حاوی مضامین مذهبی و زیارت‌نامه‌ها منتشر شده‌اند. این زیارت‌نامه‌ها که غالباً به‌شکل توأمان حاوی متن و تصویر هستند، با رویکرد شیعی، بر اساس محل چاپ و مخاطبان بر بخشی از اماکن متبرکه شیعیان، از جمله مکه، مدینه (که میان همه مسلمانان مشترکند)، نجف و کربلا تا اماکن متبرکه ایران، تمرکز دارند. برای مثال زیارت‌نامه‌هایی که در ایران منتشر شده‌اند بیشتر به اماکن زیارتی شیعیان در ایران، از جمله حرم حضرت معصومه^س، حرم حضرت رضه^ع و حتی داستان زندگی و شهادت امام رضه^ع پرداخته‌اند.

جنس این اوراق موجب شده که بسیار شکننده و در معرض نابودی باشند. از سویی، بسیاری از این برگه‌ها به‌عنوان گواهی انجام مناسک مذهبی در کفن متوفیان قرار گرفته و دفن و نابود شده‌است و آنچه باقی مانده، به‌شکل تاشده در میان کتاب‌ها نگهداری شده که به خرد شدن برگه‌ها و از بین رفتن کل یا بخش‌هایی از آنها انجامیده‌است. تاکنون دو زیارت‌نامه تک‌برگ چاپی مصور از دوره قاجار شناسایی شده‌است: یکی طومار زیارتی مکه تا مشهد

(۱۹۲×۲۰ سم، بی‌تا، محل نگهداری: هاوایی، مجموعه خصوصی)^۱
دیگری یادبود تک‌برگ زیارت حرم امام رضه^ع (۳۴/۱) × ۴۴/۲ سم، ۱۳۲۳ ق/ ۱۲۷۴ ش/ ۱۹۰۵ م (?)، محل نگهداری: تهران، مجموعه خصوصی)^۲.

طومار زیارتی مکه تا مشهد شامل ۲۴ تصویر است: (دو تصویر از مکه) «حرم مکه»، «کوه حنا، صفا و مروه»، (سه تصویر از مدینه) «بارگاه حضرت رسول^ص»، «بارگاه بقیع»، «باغ فدک»، (یک تصویر از نجف) «بارگاه حضرت امیر^ع»، (یک تصویر از کوفه) «مسجد کوفه»، (پنج تصویر از کربلا) «بارگاه سیدالشهدا^ع»، «خیمه‌گاه»، «بارگاه حضرت عباس^ع»، «بارگاه حر»، «طفلان مسلم»، (یک تصویر از بغداد) «بارگاه کاظمین»، (یک تصویر از سامرا) «سرداب حضرت صاحب^ع»، (یک تصویر از قم) «بارگاه حضرت معصومه^س»، (دو تصویر از ری) «شاهزاده عبدالعظیم»، «کوه بی‌بی شهربانو»، (یک تصویر از نیشابور) «قدمگاه امام رضه^ع»، (پنج تصویر از مشهد) «مسجد گوهرشاد»، «بارگاه حضرت امام رضه^ع»، «سینی زهر و چهل چراغ»، «شفاخانه و نقاره‌خانه» و «بیمار و آشپزخانه».

یادبود تک‌برگ زیارت حرم امام رضه^ع نیز شامل ۲۴ تصویر است: (یک تصویر از مدینه) «بارگاه حضرت رسول^ص»، (یک تصویر از بغداد) «بارگاه کاظمین»، (دو تصویر از کربلا) «بارگاه سیدالشهدا^ع»، «بارگاه حضرت عباس^ع»، (یک تصویر از نجف) «بارگاه حضرت امیر^ع»، (یک تصویر از سامرا) «سرداب حضرت صاحب^ع»، (هفده تصویر از مشهد و داستان‌های مرتبط با امام رضه^ع) «مسجد گوهرشاد»، «بارگاه حضرت امام رضه^ع»، «سینی زهر و چهل چراغ»، «شفاخانه و نقاره‌خانه» و «بیمار و آشپزخانه»^۳.

از ۲۴ تصویر طومار زیارتی مکه تا مشهد، نه تصویر مکان‌های زیارتی در ایران و مابقی اماکن متبرکه خارج از ایران و در یادبود تک‌برگ زیارت حرم امام رضه^ع، هفت

۱. برای اطلاعات تکمیلی نک. مارزلف، الریش (۱۳۹۲). «از مکه تا مشهد: طومار تصویری از سفر زیارتی شیعه در دوران قاجار». ترجمه رکسانا زنهاری. نامه بهارستان. دوره جدید، ش ۲: ۲۲-۵۵.
۲. برای اطلاعات تکمیلی نک. بوذری، علی (۱۳۹۴). «یادبود چاپ سنگی زیارت حرم امام رضه^ع». گزارش میراث، ش ۷۲-۷۳: ۸۶-۸۹.
۳. برگه فرسوده شده و موضوعات برخی از تصاویر قابل تشخیص نیست.

تصویر از نجف) «بارگاه حضرت امیر»، (یک تصویر از کوفه) «مسجد کوفه»، (پنج تصویر از کربلا) «بارگاه حضرت عباس»، «بارگاه جناب سیدالشهدا»، «بیمارخانه»، «بارگاه حر»، «بارگاه طفلان مسلم»، «بارگاه عون»، (یک تصویر از بغداد) «بارگاه کاظمین علیه السلام»، (دو تصویر از سامرا) «شبییه بارگاه عسکریین»، «سردابه حضرت صاحب»، (یک تصویر از ری) «بارگاه شاه عبدالعظیم»، (یک تصویر از قم) «بارگاه حضرت معصومه»، (یک تصویر از نیشابور) «قدمگاه حضرت رضا» و (یک تصویر از مشهد) «بارگاه حضرت رضا علیه السلام» (نک. جدول).

با توجه به تعدد تصاویر در بخش زیارت کربلا و شعر منحصر به فردی در مدح حضرت عباس^ع، که تا کنون در جای دیگر دیده نشده است، می توان این برگه را زیارت نامه کربلا دانست. متن زیارت نامه شامل زیارت وارث (در بخش میانی) و اشعار (در بخش پایین، هشت ستون) زیر است:^۲

چونکه ما عزم کربلا کردیم
طلب نصرت از خدا کردیم^۳
اول از شوق مدد بسم الله
در کف دست خود عصا کردیم^۴
دل ز شهر و دیار برکنندیم
رو بگلزار کربلا کردیم
در وداع عیال خویش و تبار
یاد مظلوم کربلا کردیم^۵
همگی یا حسین ورد زبان
رو سوی دشت کربلا کردیم^۶
پس نهادیم رو بجانب راه
طی منزل بشوقها کردیم^۷
حضرت^۸ شاه عبدالعظیم و معصومه
ما زیارت جدا جدا کردیم

۲. رسم الخط برگه در باز نویسی رعایت شده است.

۳. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۹، بیت ۱.

۴. چاووشی نامه: اول از شوق بسم الله/... (همان: ۹، بیت ۲).

۵. همان: ۹، بیت ۳ و ۴.

۶. در چاووشی نامه نیامده است.

۷. برای این بیت و پنج بیت بعد نک. همان: ۹، بیت ۵-۱۰.

۸. «حضرت» زائد بر وزن است و احتمالاً هنگام کتابت به اشتباه افزوده شده.

تصویر مکان های زیارتی خارج از ایران و هفده تصویر اماکن زیارتی و داستان های مرتبط با زندگی و شهادت امام رضا^ع را نشان می دهد. همچنین بیشترین تصاویر در طومار زیارتی مکه تا مشهد به زیارتگاه های مرتبط با امام حسین^ع و امام رضا^ع (پنج تصویر) و در یادبود تکبرگ به امام رضا^ع (هفده تصویر) تعلق دارد. در طومار زیارتی، تصاویر در مرکز و متن در حاشیه طومار آمده و در تکبرگه زیارتی، بخش بالای برگه به تصاویر و بخش پایین به متن اختصاص دارد.

همچنین کتابی با نام چاووشی نامه (۱۳۵۸ ق/ ۱۳۱۸ ش/ ۱۹۳۹ م، محل نگهداری: قم، مسجد اعظم)، شناسایی شده که متن بسیاری از این تکبرگ های چاپی در آن آمده است. این کتابچه شامل دو تصویر، یکی رفتن امام حسین^ع و حضرت علی اصغر^ع به کارزار کربلا و دیگری «شبییه قبه و بارگاه حضرت سیدالشهدا» در صفحه پشت جلد است.^۱

اثری که در اینجا معرفی می شود، تکبرگ تازه یاب نسبتاً سالمی است که برخلاف دو نمونه مذکور، دارای تاریخ و محل نشر و محل فروش است. همچنین تمرکز این تکبرگ بر زیارت امام حسین^ع است و حاوی اشعاری در مدح حضرت ابوالفضل است که در طومار و تکبرگ زیارت حرم امام رضا^ع و نسخه چاووشی نامه نیامده است.

معرفی اثر

این برگه در ابعاد ۳۲/۲ × ۵۱ سم در کاغذی به ابعاد ۳۵ × ۵۴ سم در مطبعه علمیه تبریز، به خط کاتب آقا الاهری التبریزی، به سعی آقا مشهدی اسماعیل ولد مرحوم مشهدی اسدآقا مطبعه چی، در سال ۱۳۴۶ ق/ ۱۳۰۶ ش/ ۱۹۲۸ م منتشر شده است. محل فروش این برگه «مظفریه، دکان حاجی سید رضا کاغذچی و بازار حاجی سید حسین [...]» است. برگه با سه رنگ سبزی، بنفش و نارنجی رنگ آمیزی شده است. این برگه در حال حاضر در یک مجموعه شخصی در تهران نگهداری می شود.

این برگه شامل پانزده تصویر بدین شرح است: (یک

۱. این نسخه با مقدمه مجید غلامی جلیسه نسخه برگردان شده است: غلامی جلیسه، مجید (۱۳۹۲). چاووشی نامه. قم: عطف.

جای داشت که بگوئیم^۷

ای آب فرات از کجا میآئی؟
نایب چرائی و چرا میآئی؟
خود را نرساندی بلب خشک حسین
دیگر ز چه رو بکربلا میآئی؟

هر دو طفل شهید مسلم را
ما زیارت جدا جدا کردیم^۸
چون رسیدیم ما بتلّ سلام
خانه آخرت بنا کردیم
داخل شهر کربلا گشتیم
یاد انصار با وفا کردیم
چشم خود را ز بارگاه حسین
همچو خورشید پرضیا کردیم^۹
بر سر مرقد علی اکبر
اشک جاری ز دیده ها کردیم^{۱۰}
شهدا و حبیب و قاسم را
ما زیارت بصدنوا کردیم
سرزنان یا حسین حسین گویان
رو ببازار و کوچه ها کردیم
پس بپابوس حضرت عباس
وز غمش صد فغان بپا کردیم
بعد از آن بخیمه گاه حسین
یاد بیمار کربلا کردیم
حجله نعروس قاسم را
چون بدیدیم ناله ها کردیم^{۱۱}

چونکه منزل به بیستون کردیم
یاد احباب و اقربا کردیم
شب از آنجا روان بکرمانشاه
قیمت تذکره ادا کردیم
در ره قصر [و] قلعه سبزی^۱
خوف از دزد بیحیا کردیم
پس روانه بخانقین گشتیم
یک شبی مکث از وفا کردیم
پنج صاحبقران به تذکره چلی
قرض بیوجه را ادا کردیم^۲
شهر وان و قزل، رباط روان
طی هریک جدا جدا کردیم^۳
الغرض آمدیم تا صاحب
بزیارت ابتدا کردیم^۴
حسن عسکری، علی نقی
ما زیارت بشوقها کردیم
نرجس و هم حلیمه خاتونرا
یک بیک طوف از وفا کردیم
گرم رفتن شدیم تا سرداب
صاحب الامر را ثنا کردیم
بعد رخصت از آنمکان شریف
رو سوی خلد کاظمین^۵ کردیم
موسی کاظم و تقی و جواد
هر دو را قبله دعا کردیم^۶
از حرمگاه کاظمین آنگاه
رو بصحرای کربلا کردیم
در مصیب کنار شط فرات
بنشستیم و گریه ها کردیم
از لب تشنه گان کربلا
ما از آن آب شکوه ها کردیم

۷. در چاووشی نامه این دو بیت در ابتدای این بخش، پیش از ابیات دیگر، آمده است (همان: ۱۰، بیت ۵ و ۶):

ای آب فرات خاک عالم بسرت
سوزد جگر حسین برای توهنوز
از بهر حسین چرا نسوزد جگرت
۸. برای این بیت و دو بیت بعد نک. همان: ۱۰، بیت ۹-۱۱.

۹. همان: ۱۰، بیت ۱۲. در طومار شیعی اینگونه آمده است: چشم خود را ز خاک
قبر حسین/... (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۴).

۱۰. برای این بیت و چهار بیت بعد نک. همان: ۱۰، بیت ۱۳-۱۷.

۱۱. این بیت در چاووشی نامه نیست. در طومار زیارتی اینگونه آمده است:

چون بدیدیم حجله قاسم
بنشستیم و ناله ها کردیم
(مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۴)

۱. دهی است از دهستان خالصه، بخش مرکزی شهرستان قصر شیرین.

۲. در چاووشی نامه چنین است: پنجقران پول تذکره دادیم/... (همان: ۹، بیت ۱۱).

۳. برای این بیت و پنج بیت بعد نک. همان: ۹، بیت ۱۲-۱۷.

۴. وزن ناقص است.

۵. کذا: قافیه ندارد.

۶. ظ: تقی جواد. برای این بیت و سه بیت بعد نک. همان: ۱۰، بیت ۴-۱.

قتلگاه حضرت شاه شهیدان دیده‌ایم
چشم گریانی از آن جنت‌سرا آورده‌ایم^۱
طوف عباس علی را کرده‌ایم از جان و دل
ما طواف مکه را از خیمه‌گاه آورده‌ایم^۱
مرقد موسی کاظم در بغل بگرفته‌ایم
خاک درگاهش برای چشمها آورده‌ایم^{۱۲}
هم تقی و هم نقی با عسکری طوفیده‌ایم
راه [و] رسم بندگی را ما بجا آورده‌ایم^{۱۳}
مهدی صاحب‌زمان را زیارت کرده‌ایم
نامه آزادی از جرم و گناه آورده‌ایم^{۱۴}
در بیابان ما بسی جور و جفاها دیده‌ایم
مهر و تسبیح از شهید کربلا آورده‌ایم^{۱۵}
وقت رفتن بود با ما حالت شوق و شعف
وقت برگشتن دلی از غم کباب آورده‌ایم^{۱۶}
برده بودیم ما بسی جرم و گنه در کربلا
شکرلله در عوض بار ثواب آورده‌ایم^{۱۴}

شکر خدا که تیر دعا بر هدف رسید
روی سیاه [ه] ما بضریح نجف رسید^{۱۷}

هر مطلبی که در دل ما بود یک بیک
بر عرض بارگاه شه لوکشف رسید^{۱۸}

بارالها کن نصیب شیعیان هر سالها
هم نجف هم کربلا هم مشهد شاه رضا^{۱۹}

وانگه از کربلا بسوی نجف
طی منزل بشوقها کردیم^۱
چون بدیدیم قبه مولا
جمله غمها ز دل رها کردیم^۲
حضرت مرتضی و آدم و نوح
هر سه را مدحت و ثنا کردیم^۳
در مقامات مسجد کوفه
جای جاپااعت خدا کردیم^۴
مسلم و هانی و دیگره مختار
ما زیارت جداجدا کردیم^۵
بار دیگر بروضة شهده
نالۀ و امصیبتا کردیم^۶
در بغل آن ضریح شش گوشه
بگرفتیم و گریها کردیم
اول از بهر والدین عزیز
طلب رحمت از خدا کردیم
هر که در حق ما بدیها کرد
بعوض در حقش دعا کردیم

زبان حال برگشتن

ما سلام از روضه شیر خدا آورده‌ایم
روی پر گرد و غبار از کربلا آورده‌ایم^۸
بسکه رخ مالیده‌ایم بر مرقد شاه نجف
بوی مشک و عنبر و عطر و گلاب آورده‌ایم^۹

۱۰. در چاووشی نامه این بیت چنین آمده است: ... / چشم گریانی از آن ماتم سرا آورده‌ایم (غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۶، بیت ۱) و در طومار به این شکل: ... / چشم پرخونی از آن جنت‌سرا آورده‌ایم (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶).
۱۱. کذا: قافیه معیوب. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۶، بیت ۲؛ مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶.
۱۲. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۶، بیت ۳. در طومار چنین آمده است: ... / خاک درگاهش برای توتیا آورده‌ایم (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶).
۱۳. برای این بیت و بیت بعد نک. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۶، بیت ۴ و ۵.
۱۴. کذا: قافیه معیوب.
۱۵. همان: ۱۶، بیت ۶. در طومار این سه بیت آمده است، با تفاوت در بیت آخر: در بیابان از عرب جور و جفاها دیده‌ایم / ... (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶).
۱۶. کذا: قافیه معیوب. برای این بیت و بیت بعد نک. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۶، بیت ۷ و ۸.
۱۷. مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶. این دو بیت در چاووشی نامه نیست.
۱۸. کذا: ظاهراً «کشف» خوانده است.
۱۹. مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶. در چاووشی نامه در بخش «سفرنامه مشهد مقدس»: بارالها کن نصیب دوستان سال دگر / ... (غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۷، بیت ۱۴).

۱. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۱، بیت ۲؛ مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۴.
۲. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۱، بیت ۳.
۳. این بیت در چاووشی نامه نیست. در طومار چنین آمده است: ... / هر سه را قبله دعا کردیم (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۵).
۴. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۱، بیت ۴. در طومار چنین آمده است: در زوایای مسجد کوفه سنت و فرض خود ادا کردیم (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۵).
۵. کذا.
۶. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۱، بیت ۵. بعد از این بیت، بیت دیگری در چاووشی نامه آمده است:
- بعد رخصت ز حیدر صفدر از نجف رو به کربلا کردیم (همان: ۱۱، بیت ۶)
۷. برای این بیت و سه بیت بعد نک. همان: ۱۱، بیت ۷-۱۰.
۸. همان: ۱۵، بیت ۱۷؛ مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶.
۹. کذا: قافیه معیوب. نیز نک. غلامی جلیسه، ۱۳۹۲: ۱۵، بیت ۱۸. در طومار زیارتی: ... / بوی عنبر از علی مرتضی آورده‌ایم (مارزلف، ۱۳۹۲: ۳۶).

قصیده در مصیبت حضرت عباس^۱

بگوای نطق ز اوصاف شریف زاده حیدر
که از مدحش شده عاجز، نه تو بل از تو بالاتر
ز خورشید جمالش گو، از آنقدر سایش گو
ز آداب و کمالش گو که قلب من شود انور
بروز جنگ دادش خامس آل عبا منصب
علمداری و سقایی، سپه سالاری لشکر
بداد آتشاه یثرب هیفده منصب ز لطف حق
بآن «ماه بنی هاشم» لقب آن پور اژدر در
سکینه آمد و خود را بدامان عموانداخت
بگفت از تشنگی عمو^۲ شده رخسار من اصفر
چو بشنید آن کلام و دید او را اندر آن حالت
ز جا برجست چون شیر ژیان عباس نام آور
بگفتا میروم الحال از بهر تو آب آرم
نیایم تا نیارم آب شیرین را در این محضر
بیامد پیش سلطان غریبان گفت ایمو لا
علمداری من اکنون فتاد اندر صف محشر
سکینه العطش گویان و اصغراز عطش در غش
بده اذن جهاد دشمنم ایشاه بحر و بر
بگفتا شاه مظلومان نداری^۳ اذن جنگ اما
برو تحصیل کن آبی برای آل پیغمبر
فکنند آندم علمدار رشید شاه مظلومان
بدوشش مشک و زد بوسه بدست و پای آنسور
روان شد جانب میدان چون شیر خشمگین غزان
صفوف لشکر خونخوار بدرید هم چون حیدر صفدر^۴
براند آندم سمندش را میان آب و مشکشرا
نمودی پر ز آب افکند بر پشتش بچشم تر
ز سوز تشنگی میخواست قدری آب آشامد
بیادش آمد از لبهای خشک سبط پیغمبر
نخورد آن آب بیرون آمد از دریالب عطشان
نموده حمله بر آنقوم همچون حارب خیبر

۱. این بخش در چلووشی ناهه و طومار زیارتی نیامده است.

۲. در اصل تشدید دارد.

۳. اصل: ندادی.

۴. کذا؛ وزن مخدوش است.

حکیم بن طفیل آندم به پشت نخله شد پنهان
کمین کرد و بزد شمشیر بر بازوی آن سرور
نیندیشید از قطع یمینش از وفا آتشی
بدست چپ نمودی جنگ با آنفرقه کافر
هر آنکس را که بر فرقه زد از خشم شمشیری
دونیم آن راکب و مرکب شدی مثل خیار تر
در آندم ظالمی دست چپش را قطع کرد از کین
نه خوفی از خدا کرد و نه شرم از روی پیغمبر
بیامد تیری از دشمن بمشک آب آتشی ریخت
از این سودا ز چشم شیعه خون جاریست تا محشر
از این سوز دلم کاندن چنین احوال ملعونی
بگفتا «زور بازویت چه شد ایزاده حیدر؟»
بگفت اندر جوابش حضرت عباس ایملعون
چه گویم در جوابت چون ندارم دست در پیکر؟
در آنوقتی که دستی داشتم کردی فرار از من
چو دیدی ضرب بازویم چه پرسم^۵ ای سگ ابتر
بگفتا دست تو کوشد جدا، دستم بجا باشد
بزد ضرب عمودی از ره کین شاهرا بر سر
فتاد از صدر زین اندر زمین سقای مظلومان
همانا سوختی جبریل را زین ماجرا شهر
ز جان بگذشت مردانه [به] راه خالق یکتا
که در محشر شود از شافع زوار خود [...]]
از آنست آنکه می بینی رواق صحن اینشه را
دم از جنت زند، بالله از جنت بود بهتر
شوی چون در حرم داخل، گناهانت شود باطل
شود رحمت بتو نازل، ز لطف خالق داور
دو مطلب را نخواهد سید ذاکر از آتشی جز
شفیعیش گردد، و آنکه کند سیرایش از کوثر

۵. ظ: پرسی.

سند	مکه	مدینه	نجف	کوفه	کربلا	بغداد	سامرا	قم	ری	نیشابور	مشهد
طومار زیارتی از مکه تا مدینه	۲	۳	۱	۱	۵	۱	۱	۱	۲	۱	۵
تکبرگ زیارتی امام رضا	-	۱	۱	-	۲	۱	۱	-	-	-	۱۷
تکبرگ زیارتی کربلا	-	-	۱	۱	۶	۱	۲	۱	۱	۱	۱

جدول. تعداد موضوعات مختلف در تصاویر سه تکبرگ تصویری چاپی

